

מסדר החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות חודגית

גליל ונדות לעירון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ

שנה העשרים וחמש

פרק ל"ז

וישב (תש"ל)

א. וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען.

רלב"ג: אמר שכבר ישב יעקב בארץ מגורי אביו שהיה בארץ כנען, וחנה המקום החדש הוא חברון, כמו שזכר בפרשת תקודסת (ל"ח כ"ז) שכבר בא יעקב אל יצחק אביו ממרא קריה-הארבע היא חברון. ובעוד שהיה יצחק חי היה זה המקרה שספר מיוסף, כי כבר היו ליוסף כ"ט שנה קודם שמת יצחק, ואולם קדם לספר מיתתו, לפי שכבר ספר שקברו אותו יעקב ועשו, ולפי שרצה להשלים ספור תולדות עשו והפרדו מעל אחיו אחר ספרו מה שהיה מיעקב ועשו בהשלים יעקב עמו, ספר מות יצחק, ואחר שב לספר בארוכה התולדות והמקרים אשר לעקבו יוסף כשהיה בן י"ז שנה היה רועה את אחיו בצאן וסכנאחם ברי...

- 1) מה היה אחיטתה על סגנת הספר שבא לישב?
- 2) חתום מאיזה נוסח? מהאמית מכתב ידו? (וגם מה מהיפוכה התמצית באותה דרך שהיא מתייגת כחן).

ב. ב. אלה תולדות יעקב, יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן והוא בעך את בני בלחה ואת בני זלפה נשי אביו...

בראשית רבה פ"ד נ': ...שכל מה שאירע לזה, אירע לזה: ...מה זה אמר עקרה אף זה אמר עקרה; מה זה אמר ילדה שנים, אף זה אמר ילדה שנים; מה זה נתקשתה אמו בלדח אף זה נתקשתה אמו בשעת לידה; מה זה אחיו שונא אותו, אף זה אחיו שונאים אותו; מה זה אחיו בקש להרגלו, אף זה אחיו שתי פעמים; ... זה יצא חוצה לארץ וזה יצא חוצה לארץ; זה נשא אשה מחוצה לארץ וזה נשא אשה מחוצה לארץ; זה הוליד בנים בחוצה לארץ וזה הוליד בנים בחוצה לארץ; זה לוהו מלאכים וזה לוהו מלאכים...

רש"י ד"ה אלה תולדות.

...ומדור אגדה דורש: הלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כח דבריו: אחי שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל. ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו, וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף; זה נשם וזה נשם, זה אחיו מבקש להרגלו וזה אחיו מבקשם להרגלו וכן הרבת בבראשית רבה.

- 1) מהו הקושי במסוק שבגללו הביא רש"י את דברי המדרש?
- 2) האם מפרש רש"י את המלה "תולדות" כאן כפי שפירשה בנח ו' מ' ד"ה אלה תולדות נח?
- 3) מה ראה רש"י להביא שכל בראשית רבה בדברים שאירעו לזה ואירעו לזה דוקא שבי אלה שהביא?
- (שים לב: רש"י לא הביא את דברי המדרש "זה אחיו שונא אותו וזה אחיו שונאים אותו" אלא הביא "זה אחיו שונא אותו וזה אחיו שונאים אותו".)
- 4) הסבר את דברי המדרש "זה נגבב שתי פעמים וזה נגבב שתי פעמים". היכן? מתי?

ג. אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה...

ר' משה חתפץ מלאכת מחשבת:

למדנו חכמה ששפת הפולס הנבל הזה, אשר כדלו יגזו וצער ואחרי כל קפל האדם שיעמול תחת השמש יכלו בעברה וזעם יסיו ואין לו שעת הכושר וקורת-רוח. וכשתחפץ לידע תולדות יעקב אחר שנתיים בארץ כנען בית אביו - רוגזו של יוסף אלה תולדותיו.

- 1) מה קשה לו במסוקו?
- 2) האם מפרש בל מלאכת מחשבת את מלת "תולדות" כפי שפירשה רש"י? (בשאלה הקודמת?)

ד. שאלות ודיוקים ברש"י

- 1) וישב יעקב וגו': אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים וחשובים לפרש, האריך נתישבו וסדר מלחמותיהם, איך חורישו את החורי, פרש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה, כל גלגולי סבתם, לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם. וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח: פלוני חוליד את פלוני, ולשגא לנח - האריך בו. וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם, ומשהגיע אצל אברהם האריך בו. ששל למרגלית שנפלה בין החול. אדם מממש בחול וכוברו בכברה עד שמצאו את המרגלית, ומשמצאה הוא משליך את הצורות מידו ונוטל את המרגלית.
- 2) י"ז ד"ה נסעו מזה: הסיפור עצמן מן האחזה.
- 3) י"ז ד"ה נלכה דותינה: לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא, ואין מקרא יוצא מדי פשוטו.
- 4) י"ח ד"ה ויתנכלו: נתמלאו נכלים וערמומיות.

ה. י'. מה החלום הזה אשר חלמת

ספורנו ד"ה מה החלום הזה:

אין זה כי אם רוע לב, שתחשוב למלך עלינו, ורעיונך על משכבך סליקו".
(המליצה שאולה מדיאל ב' כ"ט: אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו, מה דלחוי אחר דבא).
[רש"י שם ד"ה רעיונך: הרחורך. ד"ה על משכבך סליקו: מה שהיית מהרהר ביום מה יהיה אחריך, על משכבך עלו].

מה התמיהה שרצה ספורנו לישב?

ו. י"ד. וישלחם מעמק חברון ויבוא שכמה

רמב"ן ד"ה וישלחם מעמק חברון:

יזכיר הכתוב המקום אשר שלחו שם לומר, כי היה מרחק רב ביניהם ולכן עשו עמו רעה כי רחוקים היו מאביהם, ולהגיד כי יוסף לכבוד אביו נתאמץ ללכת אליהם אל מקום רחוק, ולא אמר: "איך אלך והם שונאים אותי?". ולרבותינו עוד בזה סדרש (בראשית רבה פ"ד י"ג): "לחשלים עצה עמוקה של חבר הנאה הקבור בחברון".
(הלשון בבראשית רבה: אמר ר' אחא - הלך לחשלים אותה העצה העמוקה שנתן הקב"ה בינו ובין חבר הנאה שהיה קבור בחברון (בר' ס"ו - ועבדום וענו אותם').

1) מה קשה לרמב"ן בפסוקנו?

2) לדברי הרמב"ן "ולא אמר איך אלך וכו'" מעיר מ.צ. איזנשטט*

"בזכרון-יצחק" - "אף על פי שככה אמר שמואל".

לאיזה פסוק סכוון בדבריו אלה?

(*) הוצאת הרמב"ן לס' בראשית עם מראה מקומות והערות. ניו-יורק תשכ"ב.

3) מה ראו חז"ל במדרש הנ"ל להוציא מלת "עמק" ממשמעה?

4) מה פירוש "עצה" בדברי המדרש הנ"ל?

5) למה יכנו את אברהם אבינו כאן בכינוי "חבר"?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים.

(א) ר' חסדאי אלמושגנין: משמרת הקודש - חוקשה לו (=לרש"י) שזה הכתוב של "וישב יעקב" הוא מיותר, שזה כבר נזכר למעלה (ל"ה כ"ז) "ויבוא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע" ולא מצינו שיצאו שם, לשיחזור הכתוב לומר "וישב יעקב".

א- מהו הקושי השני - נוסף על הקושי של יתור הפסוק שמישבו רש"י בדבריו?

(ב) יש ממפרשי רש"י המביאים סיוע לדעתו מיחושם כ"ד ד'.

מהו הסיוע שם?

(ג) ר' דוד פארדו: משכיל לדוד מקשה על לשונו של רש"י:

למה שנה בלשונו, בדבריו על הדורות מאדם עד נח אמר: "וכן אחת מוצא בעשרת דורות מאדם... פלוני חוליד את פלוני" ואילו בדורות מנח עד אברהם אמר "וכן בעשרה דורות שמנח... קצר בהם"?

א- ענה לקושיתו.

(ד) לענין משל המרגלית אומר תרא"ם: "ומשליך הצורות דקאמר - אין בו ענין על הנמשל, אלא הוא תשלום המשל בלבד". ואולם רוב פרשני רש"י מתנגדים לדעתו זו.

- הסבר את דברי תרא"ם המסומנים בקו.

א- הסבר שיש לדברים אלה "ענין על הנמשל". שים לב: המשל פתח בחול וסיים בצורות!

א- מה ראה רש"י להוציא את הכתוב ממסמכו?

א- מה ראה רש"י לחקוקים דברי הדרש לפשט, למה לא הסתפק בפשוטו של מקרא?

א- מה קשה לו?

א- מה ראה רש"י לפרש את המלה בעזרת שתי מלים "נכלים וערמומיות"?